

Др Аиџила Дудаиш, асисџениџ
Универзиџеџи у Новом Саду
Правни факулџеџи у Новом Саду

РАЗВОЈ ПРАВНЕ РЕГУЛАТИВЕ ПРИНУДНЕ ЛИЦЕНЦЕ У МЕЃУНАРОДНИМ И ДОМАЋИМ ИЗВОРИМА ПАТЕНТНОГ ПРАВА*

Сажеџаџ: У овом раду даџе се џриказ развоја џравне реџулаџиве џринудне лиценце у меџународним и домаћим изворима џаџениџноџ џрава. Од меџународних извора анализиране су одредбе Париске конвенџије, TRIPS Сџоразума и Конвенџије о комуниџарном џаџениџу. Са асџекџа домаћеџ џрава, џредмеџ анализе су били сви џаџениџни закони усвојени у Србиџи, односно у некадашњој Јуџославиџи, џочев од џрвоџ усвојеноџ 1922. џодине до важећеџ Закона о џаџениџима из 2011. џодине.

Развој џравне реџулаџиве џринудне лиценце џосмаџра се у вези са инсџиџуџиџом одузимања џаџениџа. Како је одузимање џаџениџа, као санкџиџа џроџив носиоца џаџениџа који џривредно не искорџиџава џроналасак, џосџеџено џубило значај, џако су временом џравила о џринудноџ лиценци џосџајала деџаљниџа и разраџениџа. Уџркос џоџе, у савременим условима џринудна лиценца је мера која се врло реџико џрџмеџује у џракси. Ово се односи џре свеџа на случајеве џринудне лиценце који се моџу смаџраџи класичним: џринудна лиценца збоџ неискорџиџавања или недовољноџ искорџиџавања џроналаска или збоџ џоџребе искорџиџавања зависноџ џаџениџа, с једне, и издавање џринудне лиценце у јавном инџересу у уџжем смислу, с друџе сџиране. Меџуџим, за очекиваџи је да ће два џена новиџа облика, џринудна лиценца као мера џроџив џонашања којим се нарушава слободна конкуренџиџа и џринудна лиценца ради џроизводње фармаџеуџџких џроизвода намењених извозу у земље са џроблемима у јавном здрављу, имаџи донекле учесџалиџу џрџмену у џракси.

Кључне речи: џаџениџ, џаџениџно џраво, џринудна лиценца

* Чланак је настао као резултат рада на научноистраживачком пројекту бр. 43008 под називом *Развој меџода, сензора и сисџема за џраћење квалџиџеџа воде, ваздуха и земљџиџа* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Теоријско образложење принудне лиценце

Проналазач по основу свог проналаска стиче низ грађанских субјективних права која се везују за проналазак као интелектуалну творевину и која се збирно означавају као право на проналазак или проналазачко право.¹ Ова права се, аналогно овлашћењима која чине ауторско право, могу разврстати у имовинска и неимовинска овлашћења проналазача.² Имовинска овлашћења проналазача односе се на искључиво право економског искоришћавања проналаска, било да то чини сам (што је ређи случај) или преносом права на треће лице (што је чешћи случај)³. Она подразумевају и овлашћење аутора да спречи трећа лица да проналазак привредно искоришћавају, односно да га ометају у његовом искоришћавању.⁴ Уколико проналазач не жели непосредно да привредно искоришћава проналазак, али жели да црпи неку економску корист из проналаска, своја имовинска овлашћења може да пренесе на трећа лица. Уступање појединих права из патента, искључиво или неискључиво, врши се уговором о лиценци. Спорно је питање да ли се уговором о лиценци могу уступити и друга овлашћења проналазача која улазе у корпус проналазачког права⁵, али се чини неспорним да се имовинска овлашћења из садржине патента уступају уговором о лиценци. Проналазач има непосредан правни интерес да поднесе патентну пријаву и да стекне правну заштиту свог проналаска патентом, јер у супротном ризикује да проналазак уђе у стање технике и тиме постане непатентбилан.⁶

Према општим правилима грађанског права титулар субјективног права овлашћења која чине његову садржину врши по својој слободној вољи, по сопственој иницијативи, тј. начело аутономије воље простире се и на домен остваривања права.⁷ Стога, титулар искључивог права на економско искоришћавање проналаска, тј. носилац патента, у складу са логиком грађанског субјективног права, у начелу не би имао обавезу да привредно искоришћава свој заштићени проналазак, нити ти би то право морао да уступи трећем лицу. Овакав став проналазача не би био нарочито целисходан, јер настанак проналаска по правилу захтева његов труд, знање, време

¹ В. Слободан МАРКОВИЋ, *Патентно право*, Номос, Београд, 1997, стр. 143.

² В. Зоран МИЛАДИНОВИЋ, *Принудна лиценца*, Правни живот, бр. 11/2000, стр. 697-711, на стр. 697.

³ В. МИЛАДИНОВИЋ, *Принудна лиценца*, нав. дело, стр. 697.

⁴ В. Сандра ФИШЕР, *Патент као субјективно право*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, стр. 158.

⁵ В. МАРКОВИЋ, *Патентно право*, нав. дело, стр. 317.

⁶ В. МАРКОВИЋ, *Патентно право*, нав. дело, стр. 144.

⁷ В. Душан НИКОЛИЋ, *Увод у систем грађанског права*, девето издање, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2008, стр. 137.

и материјално улагање, али би према логици општих правила грађанског права био могућ. Ова начелна слобода носиоца патента, међутим, трпи извесна ограничења која се образлажу интересом друштва да се ново решење неког техничког проблема привредно искористићава. Сврха доделе искључивих права носиоцу патента није само то да му се пружи награда за стваралаштво, већ да се оствари интерес друштва да производи добијени употребом проналаска у привредне сврхе буду доступни друштву.⁸ Овај друштвени интерес посебно долази до изражаја ако се ради о значајним проналасцима који су први такве природе, односно којима се први пут подмирује одређена потреба, тј. који се не могу на адекватан начин задовољити другим проналасцима (тзв. пионирски проналасци).⁹

Основи вид ограничења носиоца патента да слободно одлучује о томе да ли ће привредно искористићавати патентом заштићен проналазак или неће¹⁰, односно да ли ће уживати искључива имовинска права, у извесном смислу представља временско ограничење трајања патента, по чијем истеку проналазак постаје јавно добро. У неким случајевима, међутим, друштвени интерес налаже да се пре истека времена трајања патентне заштите ограниче искључива права носиоца патента. Ова ограничења се могу поделити у две групе. То су суспензија искључивих права и права на накнаду, с једне, и законска и принудна лиценца, с друге стране.¹¹ Док се под законском лиценцом подразумева законом одређена могућност одређених лица (по правилу државе или других носилаца јавне власти) да користе проналазак заштићен патентом, уз обавезу плаћања накнаде носиоцу патента, принудна лиценца представља такво право трећег лица, које се по његовом захтеву стиче на основу одлуке надлежног државног органа у појединачном случају, под претпоставком испуњености законом прописаних услова.¹² Принудна лиценца је, дакле, овлашћење за коришћење одређеног патентираног проналаска, која се одлуком одређеног државног органа додељује у јавном интересу квалификованом тражиоцу, у обиму који одреди тај државни орган, без обзира на сагласност носиоца патента, уз плаћање накнаде која се одређује споразумно, а у недостатку споразума од стране државног органа који додељује принудну лиценцу.¹³ Принудна лиценца се

⁸ В. Миодраг Јањић, *Принудна лиценца у материји интелектуалне ујоредног и домаћем праву*, Институт за упоредно право, Београд, 1962, стр. 21. и 70.

⁹ В. Марковић, *Патентно право*, нав. дело, стр. 35.

¹⁰ В. Душан Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, стр. 99.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ В. Јањић, *Принудна лиценца у материји интелектуалне ујоредног и домаћем праву*, нав. дело, стр. 68.

може доделити из неколико разлога, који се сви у ширем смислу тичу заштите јавног интереса. То су неискоришћавање или недовољно искоришћавање патентираног проналазка, зависност неког другог патента од патента који је предмет принудне лиценце, злоупотреба монопола, додељивање принудне лиценце у јавном интересу (у ужем смислу) и рестрикција у трговини.¹⁴ Историјски развој института принудне лиценце, међутим, гравитирао је углавном око два основа његовог издавања. С једне стране, она се јавља као мера против носиоца патента који не искоришћава проналазак, или га искоришћава у недовољној мери. Уобичајено је да се неискоришћавање или недовољно искоришћавање проналазка утврђује посредно: да се тренутном понудом на релевантном тржишту не може задовољити тражња за производом који је предмет патентне заштите, а носилац патента не производи, нити увози такве производе.¹⁵ У овом случају се не може приступити издавању принудне лиценце док не протекне одређени рок у којем се омогућава носиоцу патента да добровољно, непосредно или посредно, искоришћава свој проналазак. Због свог правног дејства ови рокови могу да се означе као дилаторни. С друге стране, у одређеним случајевима јавни интерес непосредно намеће потребу издавања принудне лиценце, која се не сматра мером притиска на носиоца патента због неискоришћавања или недовољног искоришћавања проналазка, те се њеном издавању може приступити одмах, без потребе да се сачека протек рока у којем носилац патента може добровољно да приступи непосредном или посредном привредном искоришћавању проналазка.

У овом раду се даје приказ развоја института принудне лиценце како у међународним, тако и у домаћим изворима патентног права, с указивањем на савремене тенденције. Развој института принудне лиценце се уобичајено разматра у односу према институту одузимања патента, те ће се и у овом раду тако поступити.

Принудна лиценца у међународним изворима патентног права

Институт принудне лиценце је први пут био уређен 1623. године у енглеском Закону о монополима. Он је прописивао обавезу коришћења патентираног проналазка у привреди, као и могућност доделе принудне лиценце трећем лицу, уколико носилац патента није привредно искоришћавао проналазак. Током XIX века ова одредба је реципирана у патентним законима бројних земаља, а касније унета и у Париску конвенцију.¹⁶

¹⁴ В. Јањић, *Принудна лиценца у материји интелектуалне својине у ујоредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 69.

¹⁵ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 107.

¹⁶ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 103.

Париском конвенцијом за заштиту индустријске својине од 1883. године¹⁷, прописано је да свака земља Уније¹⁸ има могућност да примени неопходне законске мере, између осталог издавање принудне лиценце ради спречавања злоупотреба које би могле настати применом искључивог права додељеног патентом, на пример неискоришћавањем¹⁹. Све до усвајања Париске конвенције патентним законима већине држава била је прописана обавеза коришћења патентираног проналаска у производњи, чије је повреда могла да доведе до одузимања патента.²⁰ Конвенцијом је уређен и однос између института одузимања лиценце и принудне лиценце. Питање њиховог редоследа у примени је значајно, јер оба служе санкционисању злоупотреба овлашћења која произилазе из патента. Према Конвенцији, одузимање патента ће се применити само ако се мера принудне лиценце показала неуспешном, при чему опозивање или одузимање патента неће моћи да се примени пре истека рока од две године од дана издавања прве принудне лиценце.²¹ Најзад, у Конвенцији је дат одговор и на питање односа између аутономије воље носиоца патента у погледу економског искоришћавања патентираног проналаска и оправданости одређивања принудне лиценце, тј. када ће се неискоришћавање проналаска од стране носиоца патента сматрати злоупотребом права довољне правне релевантности. Принудна лиценца се не може тражити због неискоришћавања или недовољног искоришћавања проналаска пре истека рока од четири године од подношења патентне пријаве, односно три године од издавања патента, при чему се примењује рок који истиче касније.²² Издавању принудне лиценце се неће приступити, уколико носилац патента неискоришћавање

¹⁷ *Париска конвенција за заштиту индустријске својине* од 1883. године је од свог усвајања мењана и допуњавана укупно седам пута. В. http://www.wipo.int/treaties/en/ip/paris/trtdocs_wo020.html (приступ страници 4. фебруара 2013. године). Некадашња СФРЈ је Париску конвенцију ратификовала Уредбом о ратификацији Париске конвенције (...) 19-74. године, док је тзв. Штокхолмске амандмане на текст Конвенције ратификовала Уредбом о ратификацији амандмана на текст Париске конвенције о заштити индустријске својине (Штокхолмски акт, 1967). В. Службени лист СФРЈ - Међународни уговори и други споразуми, бр. 5/74 и Службени лист СФРЈ - Међународни уговори, бр. 7/86. (у даљем тексту: ПК).

¹⁸ Унија за заштиту индустријске својине основана је Париском конвенцијом.

¹⁹ В. чл. 5-А2 ПК. Одредбе о принудној лиценци унете су у Париску конвенцију на Бриселској конференцији 1900. године, а временом су мењане и допуњаване на следећим конференцијама, све до Лисабонске конференције 1958. године. В. Марковић, *Патентно право*, нав. дело стр. 310. фн. 9. Детаљније о историјату измена чл. 5. Париске конвенције и утицају истих на националне патентне законе в. уместо свих Јањић, *Принудна лиценца у маетерији патентног права у уредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 27-47.

²⁰ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 103.

²¹ В. чл. 5-А3 ПК.

²² В. чл. 5-А4 ПК.

проналаска оправда законским разлозима.²³ Принудна лиценца је неискључива и у начелу непреносива.²⁴

Током шездесетих и седамдесетих година XX века институт принудне лиценце био је један од главних извора конфронтација између земаља у развоју и развијених земаља на међународним конференцијама. Земље у развоју су у принудној лиценци виделе главно средство у борби против тзв. „технолошког империјализма“, тј. злоупотребе неравномерног техничко-технолошког развоја у свету од стране развијених земаља, док су развијене земље на њу гледале као на опасну меру законите експропријације права индустријске својине својих држављана.²⁵ Овај сукоб интереса је довео до одређених новина у међународном правном уређењу принудне лиценце, уобличених у TRIPS Споразуму крајем XX века.

Одредбе Париске конвенције о условима издавања принудне лиценце су знатно поштрене TRIPS Споразумом.²⁶ Принудна лиценца ће се доделити само у појединачним случајевима, под условом да је потенцијални корисник покушао да добије сагласност носиоца патента (осим у ванредним приликама, стања нужде или ради некомерцијалне употребе проналаска), при чему се обим и трајање коришћења проналаска ограничавају у складу са сврхом за коју се принудна лиценца издаје.²⁷ Право привредног искоришћавања проналаска по основу принудне лиценце је увек неискључиво и непреносиво, осим у случају истовременог преноса производног погона у којем се проналазак који је предмет принудне лиценце користи.²⁸ Принудна лиценца се односи само на територију државе која ју је одобрила.²⁹ Носиоцу патента се увек исплаћује примерена накнада, узимајући у обзир економску вредност принудне лиценце.³⁰ Уколико се промене или престану околности због којих је принудна лиценца издата, може доћи до њеног укидања.³¹ Државе чланице СТО-а нису дужне да примењују правила Споразума о обавези покушаја да се издејствује добровољна лиценца,

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ В. МАРКОВИЋ, *Пацијентно право*, нав. дело, стр. 309-310.

²⁶ Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине (TRIPS Споразум) представља део Анекса Уговора о оснивању Светске трговинске организације. Република Србија још није чланица Светске трговинске организације, те је још одредбе TRIPS Споразума не обавезују. Она је од 2005. године у својству чланице посматрача СТО-а. В. интернет страницу организације: http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_serbia_e.htm (приступ страници 7. фебруара 2013. године).

²⁷ В. чл. 31. ст. (а)-(с) TRIPS Споразума.

²⁸ В. чл. 31. ст. (д) и (е) TRIPS Споразума.

²⁹ В. чл. 31. ст. (ф) TRIPS Споразума.

³⁰ В. чл. 31. ст. (h) TRIPS Споразума.

³¹ В. чл. 31. ст. (g) TRIPS Споразума.

нити се стављање производа у промет мора ограничити на територију државе која је издала принудну лиценцу, ако је привредно искоришћавање проналаска неопходно да се исправи пракса која је противна правилима о заштити конкуренције.³² Издавање принудне лиценце, као и одређивање накнаде носиоцу патента подлеже правосудној контроли или контроли од стране другог независног тела више инстанце у држави чланици СТО-а која ју је издала.³³ Најзад, према TRIPS Споразуму, када је потребно искоришћавање проналаска који се не може искористити без повреде ранијег патента, могуће је издавање принудне лиценце за раније заштићен проналазак, ако проналазак заштићен каснијим патентом представља битан технички помак од великог економског значаја, при чему носилац ранијег патента такође стиче право да искоришћава зависни проналазак (унакрсна лиценца). Право искоришћавања ранијег проналаска по основу принудне лиценце је непреносиво, осим ако се преноси заједно са зависним патентом.³⁴

Принудна лиценца је нарочито дошла у центар пажње и била предмет жестоких дебата у контексту преговора вођених у оквирима Светске трговинске организације ради омогућавања приступа лековима земљама у развоју. Ово питање постало је посебно актуелно почетком миленија када су носиоци патената у Јужној Африци запретили да ће покренути поступак оцене усклађености закона те земље са међународним стандардима, који их је обавезао да патентиране лекове (пре свега лекове против СИДЕ, која представља један од најзначајнијих друштвених проблема у тој држави) стављају у промет по знатно нижим ценама од тржишних.³⁵ Подстрекнута овим дешавањима, четврта Министарска конференција СТО-а одржана 2001. године у Дохи морала је да размотри проблем приступа лековима од стране земаља у развоју. На конференцији је констатовано да одредбе TRIPS Споразума о принудној лиценци могу да представљају решење за земље које имају капацитете за производњу лекова, али не и за земље које их немају, али конференција у том моменту још није могла да понуди решење за овај проблем.³⁶ Године 2003. је после жестоких расправа коначно постигнут договор међу чланицама СТО-а о томе да би земље које немају капацитете за сопствену производњу лекова требало да имају право да по ценама нижим од тржишних увозе лекове произведене у другим земљама

³² В. чл. 31. ст. (k) TRIPS Споразума.

³³ В. чл. 31. ст. (i) и (j) TRIPS Споразума.

³⁴ В. чл. 31. ст. (l) TRIPS Споразума.

³⁵ В. Lionel BENTLY, Brad SHERMAN, *Intellectual Property Law*, 2nd edition, Oxford University Press, 2004, стр. 345.

³⁶ В. WTO, *Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health* (20. Nov. 2001) WT/MIN(01)/DEC/2.

по основу принудне лиценце.³⁷ То значи да су државе стекле право да издају принудну лиценцу ради производње лекова с циљем њиховог извоза у земље у развоју. Договорено је да се ограничења из члана 31(f) TRIPS Споразума у погледу одређивања принудне лиценце привремено не примењују, док се не постигне сагласност у оквиру СТО-а о измени овог члана.³⁸ До допуне TRIPS Споразума дошло је 2005. године, када је одредбама Споразума о принудној лиценци додат нови члан 31bis.³⁹

Институт принудне лиценце уређује и Конвенција о комунитарном патенту усвојена 1975. године у Луксембургу⁴⁰, која, као ни Споразум о комунитарном патенту закључен на основу ње, због непостојања политичке воље у Унији још увек није ступила на снагу.⁴¹ Према Конвенцији, свака одредба националног права о принудној лиценци примењиваће се и на комунитарни патент, при чему ће принудна лиценца која се издаје за комунитарни патент имати дејство само на територији државе чланице која ју је издала. При томе се неће примењивати одредба Конвенције, која прописује да заштита носиоца комунитарног патента не обухвата производе стављене у промет у било којој држави чланице непосредно од стране носиоца патента или од стране трећег лица по његовом овлашћењу (исцрпљивање права стављањем у промет производа).⁴² Конвенција обавезује државе чланице да обезбеде могућност носиоцу комунитарног патента да поднесе правни лек највишој судској инстанци против одлуке о накнади која му се исплаћује по основу принудне лиценце.⁴³ Прописана је и обавеза држава чланица да обавесте Европски завод за патенте о издатим принудним лиценцама.⁴⁴ Конвенција садржи и једну интерпретативну одредбу, према којој ће се под принудном лиценцом подразумевати и службене лиценце, као и сва права да се патентирани проналазак користи у јавном интересу.⁴⁵ У Конвенцији се разликују две врсте принудне лиценце: она која се издаје због неискоришћавања проналаска и она која се издаје због потребе искоришћавања зависног патента. У вези са првом, истиче се да једна држава чланица не може да одреди принудну лиценцу због неискоришћавања проналаска, уколико је производ настао по основу патентираниг проналаска

³⁷ В. BENTLY-SHERMAN, *Intellectual Property Law*, нав. дело, стр. 346.

³⁸ В. BENTLY-SHERMAN, *Intellectual Property Law*, нав. дело, стр. 346.

³⁹ В. ПОПОВИЋ, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 114.

⁴⁰ *Convention for the European Patent for the Common Market (Community Patent Convention)*, 76/76/ЕЕС, ОЈ L 17/1. (у даљем тексту: ККП).

⁴¹ В. ФИШЕР, *Патенти као субјективно право*, нав. дело, стр. 32.

⁴² В. чл 46. ст. 1. и чл. 32. ККП.

⁴³ В. чл 46. ст. 2. ККП.

⁴⁴ В. чл 46. ст. 3. ККП.

⁴⁵ В. чл 46. ст. 4. ККП.

стављен у промет на територији друге државе чланице за коју се тражи принудна лиценца, у довољним количинама за подмиривање њених потреба. Ово ограничење у одређивању принудне лиценце због неискоришћавања проналаска не примењује се на принудне лиценце издате у јавном интересу.⁴⁶ У вези са принудном лиценцом због потребе искоришћавања зависног проналаска, у Конвенцији се упућује на примену правила националног права држава чланица, како на односе између комунитарног и националног патента, тако и на случај када се у односу зависног патента и патента који је предмет принудне лиценце нађу проналасци заштићени комунитарним патентом.⁴⁷

Један посебан случај принудне лиценце у јавном интересу, принудна лиценца за производњу фармацевтских производа ради извоза истих у државе које су суочавају са проблемима јавног здравља уређена је и на нивоу Европске Уније, једном уредбом из 2006. године.⁴⁸

Историјски развој института принудне лиценце у праву Србије

Први закон који је у Србији, односно у некадашњој Југославији, уредио материју правне заштите индустријске својине био је *Закон о заштити индустријске својине* од 1922. године.⁴⁹ У Закону је, у изворној редакцији, било уређено само одузимање патента⁵⁰, али не и принудна лиценца, као мера против носиоца патента који не искоришћава проналазак. Издавање принудне лиценце је било могуће само због потребе искоришћавања зависног патента: у Закону је било прописано да носилац зависног патента има право да захтева да му се додели лиценца за искоришћавање проналазачка заштићеног ранијим патентом, уколико је протекло најмање три године од његове објаве и ако је искоришћавање зависног патента од значаја за занатство или индустрију.⁵¹ Принудна лиценца због неискоришћавања проналаска постала је уређена у домаћем праву тек изменама Закона од

⁴⁶ В. чл 47. ККП.

⁴⁷ В. чл 48. ККП.

⁴⁸ Уредба бр. 816/2006 о принудној лиценци наведена ради производње фармацевтских производа намењених извозу у државе са здравственим проблемима, ОЈ ЕС L 157/2006.

⁴⁹ *Закон о заштити индустријске својине*, Службене Новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца бр. 69/1922 (у даљем тексту: ЗЗИС). Овим законом су преузете одредбе *Уредбе о заштити индустријске својине* од 1920. године, Службене Новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца бр. 265/1920. Уредба је представљала први пропис из области правне заштите индустријске својине, којим су у домаћи правни поредак инкорпорирани одредбе Париске конвенције.

⁵⁰ В. чл. 32. ЗЗИС.

⁵¹ В. чл. 26. ЗЗИС.

1928. године: уместо одузимања патента, Управа за заштиту индустријске својине могла је да изда принудну лиценцу трећем лицу које докаже стручну спрему и способност за искоришћавање проналаска, уколико се таквом мером може постићи његово довољно искоришћавање.⁵² Међутим, нагласак је и даље био на одузимању патента, док је принудна лиценца представљала алтернативну меру, коју је Управа за заштиту индустријске својине могла да примени ако ју је сматрала целисходнијом од одузимања патента. Изменама Закона од 1928. године извршена је дакле инкорпорација измена текста Париске конвенције о принудној лиценци усвојених на Хашкој конференцији одржаној 1925. године, али у донекле другачијем смислу. Док је према хашком тексту Париске конвенције нагласак био на принудној лиценци, а одузимање патента би се примењивало само ако се претходна мера показала неуспешном, у Закону је приоритет у примени дат одузимању патента.⁵³

Први патентни закон после Другог светског рата, *Закон о проналасцима и техничким унапређењима*⁵⁴, који је настао у духу изразитог социјалистичког патентног законодавства, значајно је померио баланс између инхерентне супротстављености приватних интереса проналазача и друштвених интереса у вези са привредним искоришћавањем патентираног проналаска у корист потоњих. Основни облик правне заштите домаћих проналазача биле су проналазачка сведочанства, док су патенти били додељивани само иностраним проналазачима.⁵⁵ У овом Закону је у основи задржан однос између одузимања патента и принудне лиценце из претходног закона. Међутим, уважио је и неке измене Париске конвенције са Хашке и Лондонске конференције од 1925, односно 1934. године. Тако се одузимање патента, односно принудна лиценца због неискоришћавања проналаска није могла одредити пре протека рока од три године од дана објаве патента.⁵⁶ Законом је била уређена и принудна лиценца у јавном интересу, која се могла одредити и пре протека овог рока.⁵⁷

Дуалистички систем правне заштите проналазача из Закона од 1948. године се, међутим, показао неуспешним и почео се заговарати прелаз на

⁵² В. чл. 32. ст. 3, са измена ЗЗИС од 1928. године.

⁵³ В. ЈАЊИЋ, *Принудна лиценца у материји патиента у уредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 34. и 36.

⁵⁴ *Закон о проналасцима и техничким унапређењима*, Службени лист ФНРЈ, бр. 108/1948 8 (у даљем тексту: ЗПТУ1948).

⁵⁵ Проналазач је по основу проналазачког сведочанства имао само морална права у односу на свој проналазак, а право на накнаду само ако је проналазак искоришћаван, док је једино држава имала искључиво право привредног искоришћавања проналаска. В. ФИШЕР, *Патиент као субјективно право*, нав. дело, стр. 21.

⁵⁶ В. чл. 23. ЗПТУ1948.

⁵⁷ В. чл. 24. ЗПТУ1948.

јединствени систем заштите проналазача путем патената, али је и даље било спорно која искључива права треба дати проналазачу.⁵⁸ Нови приступ правном уређивању заштите проналазача добио је свој нормативни израз у *Закону о проналасцима и техничким унапређењима* усвојеном 1960. године⁵⁹, према којем је патент једини правни облик заштите проналазаштва.⁶⁰ У њему је задржано из претходног закона разликовање између принудне лиценце због неискоришћавања проналаска⁶¹ и принудне лиценце у јавном интересу⁶², с тим да могућност одређивања потоње, без обавезе остављања рока од три године носиоцу патента да привредно искоришћава проналазак, везује за потребу искоришћавања неког ранијег проналаска. Институт одузимања патента постоји и у овом Закону, али је промењен његов однос према принудној лиценци. Принудна лиценца има приоритет у примени, јер се одузимању патента приступа ако се принудном лиценцом није постигло довољно привредно искоришћавање проналаска, и то по протеклу најмање две године од издавања прве принудне лиценце.⁶³ Одредба о року од две године од издавања принудне лиценце представља инкорпорацију у домаћи правни поредак измена Париске конвенције усвојених на Лисабонској конференцији 1958. године. У овом Закону, за разлику од претходних, није уређена принудна лиценца у јавном интересу у ужем смислу, али је за такав случај прописана могућност експропријације патента, као изузетна мера.⁶⁴ У доктрини се оправдано истиче да је у Закону требало уредити принудну лиценцу у јавном интересу (у ужем смислу) уместо експропријације патента.⁶⁵

Следећи законски акт у области индустријске својине био је *Закон о заштити проналазача, техничких унапређења и знакова разликовања* од 1981. године.⁶⁶ И у њему су посебно уређени одузимање патента⁶⁷ и

⁵⁸ В. Јањић, *Принудна лиценца у материји патената у ујоредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 25.

⁵⁹ *Закон о проналасцима и техничким унапређењима*, Службени лист ФНРЈ, бр. 44/1960 и 28/1962 (у даљем тексту: ЗПТУ1960).

⁶⁰ В. Јањић, *Принудна лиценца у материји патената у ујоредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 25.

⁶¹ В. чл. 28. ЗПТУ1960.

⁶² В. чл. 29. ЗПТУ1960.

⁶³ В. чл. 31. ЗПТУ1960.

⁶⁴ В. чл. 32. ЗПТУ1960.

⁶⁵ В. Јањић, *Принудна лиценца у материји патената у ујоредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 100.

⁶⁶ *Закон о заштити проналазача, техничких унапређења и знакова разликовања*, Службени лист СФРЈ, бр. 34/1981, 3/1990 и 20/1990. (у даљем тексту ЗЗПТ)

⁶⁷ В. чл. 111. ЗЗПТ. За одузимање патента се у Закону користи израз поништај патента.

принудна лиценца, при чему се приоритет у примени јасно даје потоњој. Разликују се два облика принудне лиценце: обавезна лиценца⁶⁸ и службена лиценца⁶⁹. Под обавезном лиценцом уређена је принудна лиценца због неискоришћавања патента и принудна лиценца због потребе искоришћавања зависног патента. У погледу дилаторних рокова по чијем протеклу се може издати принудна лиценца, преузете су измене одредбе Париске конвенције о принудној лиценци, усвојених на Лисабонској конференцији 1956. године. У Закону је, наиме, прописано да се принудна лиценца не може издати пре протекла рока од четири године од подношења патентне пријаве, односно три године од његове доделе.⁷⁰ Ови рокови не важе за издавање службене лиценце (принудне лиценце у јавном интересу).⁷¹ О издавању обавезне лиценце одлучивала је савезна управна организација за индустријску својину⁷², док о службеној лиценци савезни орган управе у чији је делокруг спадао дотични проналазак⁷³. Имајући у виду да је Закон настао у амбијенту самоуправног социјализма, тај друштвено-економски модел је наметнуо још једно специфично ограничење права носиоца патента да слободно одлучује о искоришћавању проналаска. Била је, наиме, прописана обавеза сарадње носиоца патента са организацијама удруженог рада заинтересованим за привредно искоришћавање проналаска, при чему је постојала могућност интервенције јавног правобраниоца, као и покретања обавезног арбитражног, односно судског поступка, уколико се носилац патента без оправданог разлога није одазвао преговорима ради закључења самоуправног споразума о коришћењу проналаска или је одбио предлог за његово закључење. Тиме је на носиоца патента стављен приличан психолошки терет да такав споразум закључи, што је озбиљно умањило могућност слободног располагања патентом.⁷⁴ Стога се уговорна лиценца настала самоуправним споразумом у таквом амбијенту с разлогом може назвати квази принудном лиценцом због неискоришћавања проналаска. И у овом Закону је било уређено одузимање патента (поништај патента), али само као супсидијарна мера у односу на принудну лиценцу, која се могла изрећи по протеклу рока од две године од издавања прве принудне лиценце.⁷⁵

⁶⁸ В. чл. 139-143. ЗЗПТ.

⁶⁹ В. чл. 140-144. ЗЗПТ.

⁷⁰ В. чл. 143. ЗЗПТ.

⁷¹ В. чл. ст. 1. 143. ЗЗПТ.

⁷² В. чл. 142. ЗЗПТ.

⁷³ В. чл. 144. ст. 2. ЗЗПТ.

⁷⁴ В. чл. 63-70. ЗЗПТ.

⁷⁵ В. чл. 111. ЗЗПТ.

У *Закону о њајшњим* од 1995. године⁷⁶ такође се разликује принудна лиценца због неискоришћавања проналаска и због потребе коришћења зависног проналаска, с једне, од принудне лиценце у јавном интересу, с друге стране. Прва се могла одредити само по протеклу дилаторних рокова од четири године од дана подношења пријаве, односно три године од дана признања патента⁷⁷, под условом да су стране постигле сагласност о накнади за принудну лиценцу. У случају немогућности постизања споразума страна о накнади, принудна лиценца се није могла издати све док одлука надлежног суда о висини накнаде није постала правноснажна.⁷⁸ Принудна лиценца због неискоришћавања проналаска увек је неискључива⁷⁹ и неће се доделити уколико носилац патента докаже да га из оправданог разлога није могао да искоришћава.⁸⁰ Принудна лиценца у јавном интересу је такође неискључива која се могла издати без обавезе да се сачека протек наведених рокова, али с обавезом да се постигне споразум о висини накнаде. Ни принудна лиценца у јавном интересу није се могла издати док стране нису постигле сагласност о висини накнаде, односно док одлука суда о њој није постала правноснажна.⁸¹ Ова одредба о одложном дејству споразума, односно правноснажности одлуке о накнади била је у доктрини предмет оправдане критике, јер се њоме заправо моменат отпочињања коришћења проналаска по основу принудне лиценце одлаже до правноснажности одлуке о висини накнаде, што ствара могућност за злоупотребе (парнице о висини накнаде би биле редовна појава, које би носиоци патентна покретали ради одлагања момента почетка искоришћавања проналаска од стране корисника принудне лиценце).⁸² У наредним патентним законима нестаје одредба о одложном дејству правноснажности судске одлуке о накнади на могућност почетка искоришћавања проналаска по основу принудне лиценце. О принудној лиценци због неискоришћавања или због потребе искоришћавања зависног проналаска одлучује савезни орган управе у чији делокруг спада дотични проналазак⁸³, док о принудној лиценци у јавном интересу Савезна влада⁸⁴. Закон о патентима од 1995. годи-

⁷⁶ *Закон о њајшњим*, Службени лист СРЈ, бр. 15/95, 35/95 и 28/96 (у даљем тексту: ЗП1995).

⁷⁷ В. чл. 65. ст. 3. ЗП1995.

⁷⁸ В. чл. 64. ст. 2. ЗП1995.

⁷⁹ В. чл. 65. ст. 1. ЗП1995.

⁸⁰ В. чл. 66. ЗП1995.

⁸¹ В. чл. 68. у вези са чл. 64 ст. 2. ЗП1995.

⁸² В. Миладиновић, *Принудна лиценца*, нав. дело, стр. 710; Бојана Драговић, *Принудна лиценца у новом Закону о њајшњим*, Право и привреда, бр. 5-8/1997, стр. 831-842, на стр. 839.

⁸³ В. чл. 63. ст. 1. ЗП1995.

⁸⁴ В. чл. 67. ст. 2. ЗП1995.

не био је први патенти закон у којем више није било уређено одузимање патента, као мера против носиоца патента који привредно не искоришћава проналазак.

Закон о џајџенџима од 2004. године⁸⁵ био је последњи патентни закон усвојен на савезном, односно тада већ конфедералном нивоу. У њему је осим два основна облика принудне лиценце (оне због неискоришћавања проналаска, односно због потребе искоришћавања зависног проналаска⁸⁶, као и оне у јавном интересу⁸⁷), посебно уређена и принудна лиценца у корист оплемењивача биљака⁸⁸, као и ограничење права носиоца патента да се успротиви поновном коришћењу репродукционог материјала добијеног од примерака патентом заштићене биљне сорте или животиње, које је пољопривредни произвођач законито набавио.⁸⁹

Позитивноправна регулатива принудне лиценце у Србији

У важећем Закону о патентима од 2011. године⁹⁰ детаљно је уређен општи институт принудне лиценце, као и три њена посебна облика: за коришћење технологије полупроводника⁹¹, у корист оплемењивача биљних сорти⁹² и она за патенте који се односе на производњу фармацевтских производа ради извоза у земље са проблемима јавног здравља.⁹³

Разлог издавања општег облика принудне лиценце је у неискоришћавању проналаска, с једне, односно у потреби задовољавања јавног интереса, с друге стране. Ако носилац патента одбије да закључи уговор о лиценци са заинтересованим лицем или му поставља неоправдане услове, орган управе у чији делокруг спада дотични проналазак може да изда принудну лиценцу⁹⁴, уколико носилац права непосредно или посредно не искоришћава проналазак у довољној мери⁹⁵, ако се други проналазак не може користити без коришћења тог проналаска⁹⁶ (зависни патент) или ако је издавање принудне лиценце потребно ради исправљања поступака којима се

⁸⁵ *Закон о џајџенџима*, Службени лист СЦГ, бр. 32/2004, 35/2004, Службени гласник РС, бр. 115/2006 (у даљем тексту: ЗП2004).

⁸⁶ В. чл. 63-65. ЗП2004.

⁸⁷ В. чл. 66. и 67. ЗП2004.

⁸⁸ В. чл. 68. ЗП2004.

⁸⁹ В. чл. 69. ЗП2004.

⁹⁰ *Закон о џајџенџима*, Службени гласник РС, бр. 99/2011 (у даљем тексту: ЗП2011).

⁹¹ В. чл. 26. ст. 10. ЗП2011.

⁹² В. чл. 29. ЗП2011.

⁹³ В. чл. 30-37. ЗП2011.

⁹⁴ В. чл. 26. ст. 1. ЗП2011.

⁹⁵ В. чл. 26. ст. 1. т. 1) ЗП2011.

⁹⁶ В. чл. 26. ст. 1. т. 2) ЗП2011.

вређа слободна конкуренција на тржишту⁹⁷. Трећи основ издавања принудне лиценце (повреда правила о заштити конкуренције) представља новину у односу на Закон о патентима од 2004. године. Основано се истиче у доктрини⁹⁸ да је посебно уређивање овог облика принудне лиценце у Закону о патентима сувишно, јер се принудна лиценца може одредити и према правилима Закона о заштити конкуренције.⁹⁹ Комисија за заштиту конкуренције, наиме, може да одреди разне мере ради отклањања утврђене повреде конкуренције, што подразумева и могућност обавезивања тржишног учесника који је учинио повреду да закључи уговор о лиценци.¹⁰⁰ Комисија формалноправно не може да изда принудну лиценцу, али високе казне које се стављају у изглед носиоцу патента, ако не поступи по решењу Комисије, представљају сасвим довољан „подстрек“ да „добровољно“ закључи уговор о лиценци.¹⁰¹ Стога нема разлога да се оваква лиценца не сматра принудном, или макар квази принудном.

У свим овим случајевима издавању принудне лиценце приступа се тек по протеклу дилаторног рока од четири године од дана подношења патентне пријаве, односно три године од признања патента¹⁰², уколико носилац патента не докаже да из оправданог разлога не искоришћава проналазак или га недовољно искоришћава¹⁰³. Право на принудну лиценцу због неискоришћавања проналазка има само квалификовани предлагач, јер мора да докаже да располаже техничким условима и производним капацитетима за производњу проналазка по основу принудне лиценце¹⁰⁴, као и да је безуспешно покушао да добије од носиоца патента уговорну лиценцу под разумним условима¹⁰⁵. Принудна лиценца ради искоришћавања зависног патента издаје се под условом да касније заштићен проналазак представља технички напредак од посебног економског значаја и да се носиоцу раније стеченог патента обезбеди унакрсна лиценца за коришћење касније заштићеног проналазка.¹⁰⁶ Издавање принудне лиценце у јавном интересу је у Закону уређено врло штуро, готово у једној реченици. Она се може издати у случају када јавна опасност угрожава опстанак државе или грађане, од-

⁹⁷ В. чл. 26. ст. 1. т. 3) ЗП2011.

⁹⁸ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 117.

⁹⁹ *Закон о заштити конкуренције*, Службени гласник РС, бр. 51/2009 (у даљем тексту: ЗЗК)

¹⁰⁰ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 117.

¹⁰¹ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 118.

¹⁰² В. чл. 26. ст. 2. ЗП2011.

¹⁰³ В. чл. 26. ст. 7. ЗП2011.

¹⁰⁴ В. чл. 26. ст. 4. ЗП2011.

¹⁰⁵ В. чл. 26. ст. 3. ЗП2011.

¹⁰⁶ В. чл. 26. ст. 5. т. 1. и. 2. ЗП2011.

носно у случају јавне некомерцијалне употребе, када се не примењују наведени дилаторни рокови, нити је подносилац захтева дужан да докаже да је претходно покушао да добије вољну лиценцу од носиоца патента.¹⁰⁷

Као посебан случај принудне лиценце уређена је она која за предмет има технологију полупроводника, која се може издати само с циљем јавне некомерцијалне употребе или као мера против поступака супротних слободној конкуренцији на тржишту.¹⁰⁸

Као заједничка правила за све до сада наведене случајеве принудне лиценце, прописано је да се за принудну лиценцу дугује накнада носиоцу патента, коју стране споразумно утврђују, а у недостатку споразума страна њу утврђује суд.¹⁰⁹ Судска одлука о висини накнаде, односно њена правноснажност нема дилаторно дејство на почетак искоришћавања проналаска по основу принудне лиценце. Принудна лиценца је увек ограничена у погледу обима и трајања на сврху ради које је издата, неискључива је и непреносива (осим истовременог преноса и производног погона у којем се искоришћава проналазак), издаје се углавном ради снабдевања домаћег тржишта и може се укинути уколико се промене околности на основу којих је издата.¹¹⁰ Ова правила се сматрају општеприхавеним у савременом патентном праву, те не захтевају додатну елаборацију. Важно је истаћи, међутим, да се одредбе Закона о принудној лиценци сходно примењују и на европске пријаве патента и европске патенте са дејством на територији Србије.¹¹¹

Као други посебан случај принудне лиценце, у Закону је уређена могућност њеног издавања у корист оплемењивача биљака који не може да стекне или користи право оплемењивача биљних сорти, без повреде неког раније стеченог патента којим се штити биотехнолошки проналазак.¹¹² Истоветно право има и носилац патента који не може да користи свој биотехнолошки проналазак без повреде ранијег права оплемењивача биљне сорте.¹¹³ У Закону се у вези са овим посебним случајем принудне лиценце понављају општа правила издавања принудне лиценце: неискључиви карактер принудне лиценце, ограниченост обима коришћења проналаска, право на накнаду, унакрсна лиценца носиоца патента, односно права оплемењивача биљних сорти, итд.¹¹⁴ Овакво номотехничко решење није целис-

¹⁰⁷ В. чл. 26. ст. 8. ЗП2011.

¹⁰⁸ В. чл. 26. ст. 10. ЗП2011.

¹⁰⁹ В. чл. 27. ЗП2011.

¹¹⁰ В. чл. 28. ЗП2011.

¹¹¹ В. чл. 155. ЗП2011.

¹¹² В. чл. 29. ст. 1. ЗП2011.

¹¹³ В. чл. 29. ст. 4. ЗП2011.

¹¹⁴ В. чл. 29. ст. 2, 3, 5, 6. и 7. ЗП2011.

ходно, јер представља непотребно удвајање садржински истоветних законских правила. Једноставним упућивањем на општа правила могло се избећи непотребно понављање одредаба.

Најзад, у Закону је врло детаљно уређен један посебан случај принудне лиценце у јавном интересу, она која се издаје ради производње фармацеутских производа с циљем њиховог извоза у земље с проблемима јавног здравља. Ово је новина у односу на претходне патентне законе и представља инкорпорацију у домаћи правни поредак резултата међународних конференција са почетака претходне деценије, које су имале за циљ да земљама у развоју, које не могу да обезбеде себи потребне фармацеутске производе, омогући приступ по ценама нижим од тржишних. Овај облик принудне лиценце се стога издаје за патент или сертификат о додатној заштити¹¹⁵, уколико је то потребно ради производње фармацеутских производа с циљем њиховог извоза у земље у развоју.¹¹⁶ Обим у којем се ови производи могу произвести се ограничава, с обавезом назначења да су произведени на основу принудне лиценце.¹¹⁷ По логици ствари, (уз неке изузетке мањег значаја) забрањен је њихов поновни увоз у Србију.¹¹⁸

Закључна разматрања

У време усвајања Париске конвенције на принудну лиценцу гледало се као на блажу санкцију за привредно неискоришћавање патентираног проналаска, јер је она представљала алтернативу другој, строжој санкцији, одузимању патента.¹¹⁹ Временом је правнополитички разлог да се патентирани проналазак мора искоришћавати у производњи слабио, те је и оправданост постојања принудне лиценце много изгубила на значају. Истакнуто је у нашој доктрини да је основна слабост принудне лиценце у томе, што не обухвата и пратећа знања и искуства која је проналазач стекао и која по правилу држи у тајности (тзв. *know-how*), услед чега је производња производа по основу принудне лиценце по правилу неефикасна, јер та знања и искуства нису доступна кориснику принудне лиценце.¹²⁰ Постоји у доктрини став да ово није довољно убедљив аргумент против принудне ли-

¹¹⁵ Сертификат о додатној заштити се издаје за производе који су као лекови за људе и животиње или као средства за заштиту биља произведени по основу заштићеног проналаска, а могу се ставити у промет само по основу посебне дозволе органа управе надлежног за стављање у промет лекова. В. чл. 113. ст. 1. ЗП2011. Сертификат о додатној заштити обезбеђује титулару права додатну заштиту у периоду од пет година.

¹¹⁶ В. чл. 31. ст. 1. ЗП2011.

¹¹⁷ В. чл. 31. ст. 5. ЗП2011.

¹¹⁸ В. чл. 34. ст. 1. ЗП2011.

¹¹⁹ В. МАРКОВИЋ, *Патентно право*, нав. дело стр. 309-310.

¹²⁰ В. МАРКОВИЋ, *Патентно право*, нав. дело стр. 310.

ценце, упркос својој тачности, јер њу увек треба посматрати као замену за одузимање патента, као строже мере која се изриче због неискоришћавања проналаска. Истиче се да би, у хипотези да је уместо принудне лиценце изречена мера одузимања патента, треће лице које би могло слободно да искоришћава проналазак било у идентичној ситуацији, тј. ни оно не би могло да се користи техничким знањем и искуством проналазача.¹²¹ Спорно је и питање да ли се издавањем принудне лиценце ствара обавеза носиоцу патента да ова техничка знања и искуства учини доступним кориснику принудне лиценце. Упркос томе што би оваква обавеза могла да реши проблем практичне немогућности израде производа због тога што корисник принудне лиценце не располаже техничким знањем и искуством у вези са проналаском, сматра се у доктрини да би таква мера ипак била претерана.¹²²

Издавање принудне лиценце је иначе врло ретка појава, јер она није замишљена као мера која би се масовно примењивала.¹²³ Утврђивање прецизног броја издатих принудних лиценци отежава и то што се у многим земљама не води централизована евиденција о њима.¹²⁴ Тако је на пример у Немачкој у периоду после Другог светског рата до краја седамдесетих година затражено свега 37 принудних лиценци, али није издата ни једна.¹²⁵ У Аустрији закључно са 2011. годином није издата ни једна принудна лиценца.¹²⁶ Највише принудних лиценци издаје се у Северној Америци. Тако је у Канади највише принудних лиценци (613) издато у периоду од 1969. до 1992 године у интересу јавног здравља, док после 1998. године ни једна није издата.¹²⁷ У САД је само у једном предмету, додуше са почетка XX века, издата принудна лиценца за преко 1500 патената.¹²⁸

Издавање принудне лиценце је ретка појава и у нашем праву. Током целог периода постојања патентног законодавства на просторима некада-

¹²¹ В. Јањић, *Принудна лиценца у материји патената у ујоредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 31.

¹²² В. Јањић, *Принудна лиценца у материји патената у ујоредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 145. Став према којем би принудна лиценца требало да обухвата и обавезу носиоца патента да учини доступним кориснику принудне лиценце техничка знања и искуства потребна за употребу проналаска у производњи заступа Јањић. В. Јањић, *Принудна лиценца у материји патената у ујоредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 146. Ипак треба имати у виду да је овај став изнет почетком шездесетих година, у периоду наглашеног значаја јавног интереса у патентном праву.

¹²³ В. Јањић, *Принудна лиценца у материји патената у ујоредном и домаћем праву*, нав. дело, стр. 154.

¹²⁴ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 104.

¹²⁵ В. Марковић, *Патентно право*, нав. дело, стр. 310.

¹²⁶ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 105.

¹²⁷ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 104-105.

¹²⁸ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 105.

шње Југославије издата је само једна принудна лиценца, непосредно после Другог светског рата, а за време важења Закона о заштити проналазака, техничких унапређења и знакова разликовања (тј. од 1981. до 1995. године), насталог у духу антипатентног покрета у свету, који је патент сматрао средством технолошког колонијализма и који је прописивао обавезу коришћења проналаска, није затражена ни једна.¹²⁹

Ипак, упркос малом броју издатих принудних лиценци, како у Србији, односно некадашњој Југославији, тако и у упоредном праву, правни значај уређивања принудне лиценце у националним и међународним изворима права није у потпуности занемарљив, јер сама могућност издавања принудне лиценце делује превентивно на носиоца патента да не врши злоупотребу права, тј. да свој проналазак искоришћава у производњи или ово овлашћење уступи заинтересованом лицу.¹³⁰

У данашње време посебан значај добијају два новија основа издавања принудне лиценце: издавање принудне лиценце као мере против понашања тржишних учесника којима се повређују правила о заштити конкуренције и ради производње фармацеутских производа с циљем њиховог извоза у земље у развоју.

Принудна лиценца се у контексту заштите конкуренције најчешће издаје као мера против злоупотребе доминантног положаја.¹³¹ У контексту заштите слободне тржишне утакмице је овај случај издавања принудне лиценце и најспорнији, јер још не постоје јасни и уједначени критеријуми о томе када ће се одбијање закључења уговора о лиценци сматрати злоупотребом доминантног положаја.¹³² При томе се мерама због повреде конкуренције, укључујући и принудну лиценцу, не може ограничити само искључиво право носиоца патента, јер би то било противно смислу и суштини патента, али се могу ограничити поједина овлашћења из субјективног права носиоца патента, при чему ово разликовање из аспекта носиоца патента нема нарочито велики практични значај.¹³³

Принудна лиценца ради производње фармацеутских производа с циљем њиховог извоза у земље са проблемима у јавном здрављу би тек требала да заживи. У сваком случају она је уређена у Закону о патентима, чије су одредбе у овом погледу усклађене са одредбама поменуте Уредбе Европске уније из 2006. године.

¹²⁹ В. Марковић, *Патентно право*, нав. дело, стр. 310. фн. 10.

¹³⁰ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 107.

¹³¹ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 167.

¹³² В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 251.

¹³³ В. Поповић, *Искључива права интелектуалне својине*, нав. дело, стр. 253.

*Attila Dudás, Ph.D., Assistant
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

The Evolution of Regulation of Compulsory Licence in International and Serbian Sources of Patent Law

Abstract: *In this paper the author gives an overview of the regulation of compulsory licence in international and Serbian sources of patent law. From international sources the subjects of analysis are the Paris Convention, TRIPS Agreement and the Community Patent Convention, whereby the last one has not come into force yet, but also contains rules on compulsory license. As far as Serbian law is concerned, all patent laws are analysed, from the first one adopted as early as 1922 in the first Yugoslavia, until the effective Patent Law from 2011.*

The evolution of compulsory licence is traditionally paralleled to the institution of forfeiture of patent. As the forfeiture of patent, as a sanction against the patent owner who does not intend to exploit the invention, was gradually losing its significance, so were the rules on compulsory licence becoming more detailed and nuanced. Nevertheless, at present compulsory licence is an instrument rarely applied in practice. This is primarily true of cases of compulsory licences that are usually referred to as classical, such as the one issued when the patent holder does not exploit the invention or exploits it insufficiently and the one issued for the purpose of exploitation of a dependent patent, on the one hand, and the compulsory licence issued in public interest in narrower sense, on the other. It is to be expected, however, that two latest subcategories of compulsory licence, the one issued as a remedy for the infringement of the rules of competition and the one issued for the production of medicines for the purpose of export into countries with problems relating to public health, will be applied more frequently in practice.

Key words: *patent, patent law, compulsory licence*